

om kvinnors och mäns arbete kan synliggöra skillnadsskapande utifrån kön samt vilka möjligheter och hinder till arbete som detta har konstituerat.

Som källa betraktat utgör supplikerna ett intressant material som ger ny information angående kvinnors arbete under tidigmodern tid, emellertid är materialet tydligt förknippat med klass då det i huvudsak rör det borgerliga samhällsskiktet. En tydligare problematisering kring detta och ett tillerkännande av heterogeniteten i kategorin kvinna hade undersökningen vunnit på. Det kan vara frestande att i konfrontationen med dominerande historio-grafiska framställningar skriva fram ett korrektiv, en i något avseende bättre historia, dock måste varsamhet iakttas så att ett heltäckande narrativ inte endast ersätts av ett annat.

Stockholms universitet

STINAMALMÉN

Magnus Andersson, *Den europeiska varu- och kreditmarknaden under 1700-talet: Handel och sjöfart med Göteborg som utgångspunkt* (Möklinta: Gidlunds förlag 2016). 194 s.

De tidigmoderna handelshusen och handelsmännen hade många hinder att ta sig runt för att kunna bedriva sin verksamhet. Krig, kriser, merkantilistisk regleringspolitik, höga skatter och avgifter, osäkra sjövägar, dålig tillgång till krediter, smuggling, kapning, var några av de realiteter som 1700-talets verkamma inom utrikeshandel var tvungna att anpassa sig till. I Magnus Anderssons *Den europeiska varu- och kreditmarknaden under 1700-talet* undersöks möjligheterna till att bedriva utrikeshandel. Fokus läggs på andra halvan av 1700-talet i Göteborg med två handelshus som fallstudier.

Andersson ställer ett flertal forskningsfrågor, såsom vilka varor som var viktiga i Göteborgs utrikeshandel över perioden, vilka komparativa fördelar Göteborg hade jämfört med andra europeiska hamnar, vilken roll handels-husen och specifika handelsmän spelade, samt hur utrikeshandeln kunde finansieras. Till hjälp för att besvara frågorna används särskilt begreppen *Gateway* och *Cashless Payments*. *Gateway* har forskare använt för att knyta an ett regionalt perspektiv på internationell handel, där det blir viktigt vilket *hinterland* och *foreland* (ungefär "inland") som är kopplat till hamnen där export- och importvaror flödar in och ut. Med *Cashless Payments* menas betalningsmöjligheter som inte är bundna till fysiska mynt och sedlar. Andersson tar upp flertalet betalningsmedel och finansieringsätt (bland annat statliga och privata diskonter), men fokuserar framförallt på att beskriva och analysera hur växlar användes för att finansiera utrikeshandeln. En av bo-

kens styrkor är det gedigna arbete som gjorts med primärkällor. Författaren har bland annat upprättat en sökbar databas över betalningsväxlar, vilket är en viktig empirisk insats. Andersson skriver entusiastiskt om ämnet och lyfter fram flera frågor som tidigare inte getts tillräcklig uppmärksamhet i forskningen.

Trots det gedigna arbetet finns det ett flertal brister i framställningen och analysen. I kapitlet om Göteborgs utrikeshandel får vi veta vilka handelshus som dominerade inom de olika varugrupperna och att koncentrationen var större inom export än inom import, men tyvärr ställs inte exporten och importen från och till Göteborg i relation till övriga landet eller Europa. Var Göteborg särskilt viktigt för export av järn eller trä? Hur stor var utförseln från Göteborg av tjära och beck till Europa? Hur påverkades Göteborg av konkurrensen från andra länder och hamnar? Vi får tyvärr inte veta särskilt mycket om Göteborgs relativa tyngd, vilket hade behövts för att kunna svara på frågorna om Göteborgs roll i svensk och europeisk handel samt vilka eventuella komparativa fördelar Göteborgs hamn hade. Vill man hitta sådan information får man istället gå till exempelvis Staffan Högbergs bok från 1969 som genomgående jämfört Göteborgs export och import med Stockholms och landets som helhet.

Växelsystemet som finansiering av utrikeshandeln ges ingående beskrivning, med exemplifiering av hur systemet fungerade utifrån två handelshus. En del av empirin verkar peka mot att växlarna fungerade effektivt och gav möjlighet till transaktioner som inte var beroende av sedlar och mynt. Det visas dock utifrån handelshuset Christian Arfwidson att systemet var sårbart. I det specifika fallet avled en person som hade växlar utställda på sig vilket skapade problem för övriga personer i nätverket. Det sätter fingret på ett problem med det tidigmoderna finanssystemet i bristen av affärsbanker som kreditgivare, men vad den totala slutsatsen blir av växlarnas effektivitet eller brister blir i slutändan lite oklart. Andersson hade kunnat utveckla och analysera mer om systemets reala påverkan på möjligheterna att bedriva handel. Det konstateras i slutet av boken att systemet med växlar var nödvändigt för handelns expansion, men slutsatsen är gjord på basis av ganska tunn empiri.

En av forskningsfrågorna lämnas i det närmaste obesvarad, nämligen den viktiga frågan om vilka komparativa fördelar Göteborg hade jämfört med andra europeiska hamnar. Det ges några indikationer på vad som kan ha varit viktigt, såsom utträngning av mindre hamnar längs västkusten, starka handelshus med europeiska kontakter, och Göteborgs strategiska geografiska läge gentemot Storbritannien. Man kan dock fråga sig om dessa faktorer särskilde Göteborg från andra jämförbara europeiska hamnar, som Hamburg, Amsterdam, Köpenhamn, etcetera. Begreppet *Gateways* hjälper

inte Andersson att hitta möjliga komparativa fördelar, utan blir en ren beskrivning av en hamn med sitt tillhörande inland snarare än ett analytiskt verktyg.

Framställningen väcker många tankar och frågor som förtjänar vidare studier och analys. En är den om effekten av den merkantilistiska handelspolitiken på enskilda handelshus och handelsmän. Det verkar som att handelshuset Ekman kämpade med den ekonomiska börda som politiken medförde, till exempel genom att man behövde betala högre tull när varor skeppades på utländsk köl. Här finns det utrymme för fördjupad analys. Hur stora var utgifterna kopplade till handelspolitiken, till exempel tullar? Hur påverkade politiken lönsamheten? Styrde det om handelshusens verksamhet? Hur mycket protesterades det mot den förda politiken? Författaren kommer förhoppningsvis ha möjlighet att utveckla dessa och andra intressanta frågeställningar i framtida skrifter.

Uppsala universitet

HENRIC HÄGGQVIST

Johan Östling, *Humboldts universitet: Bildning och vetenskap i det moderna Tysklands historia* (Stockholm: Atlantis 2016). 359 s.

I dagens universitetsdebatt har namnet Humboldt fjärat sig från den preussiske aristokrat som levde sitt liv från 1767 till 1835, och som under 16 turbulenta månader arbetade med utbildningsfrågor i Berlin. I åkallan av hans namn kan anas löften om en återupprättelse av den sanna bildningen och akademiska friheten, om ett uppror, eller åtminstone en markering, mot kortsiktigt marknadstänkande. Kritiken av en utilistisk samtid får gärna blicka bakåt i spanandet efter en bättre framtid. "Humboldt" har blivit en bläckplump, på vilken uttolkare av universitetets idé kan projicera skiftande föreställningar.

Dylika tankegångar kan stimuleras vid läsningen av boken *Humboldts universitet*, i vilken Lundahistorikern Johan Östling utforskar Humboldttraditionens uppkomst och den verkningshistoria som denna historia kommit att få, primärt i tysk debatt. I ett inledande kapitel artikulerar han sin uppgift: att ge historisk insikt om denna tradition och dess skiftande betydelser, i förlängningen att ge perspektiv på samtidens akademiska självförståelse. Ett parallellt men inte sammanfallande studieobjekt utgörs av vad som kallas "den klassiska universitetsmodellen", ofta inskriven i en historia som vill göra det universitet som 1810 öppnade i Berlin till en nydanande modell. Östling diskuterar även de redskap han använt för att lösa sin uppgift. Kombi-